

varit fallet under missionstiden på 1000-talet, då det för kyrkans organisation och verksamhet var viktigt, att vägarna blevo bättre och att broar byggdes över de många sankmarkerna och vattendragen. Den rike Jarlabanke anlade, medan han levde, den stora runstensbron vid Täby tä som själabet för sig, *fyr and sina* (U 164, 165). Sigrid, av stormannaätten i Rekarne, gjorde bron vid Ramsundsberget *fyr salu Holmgæirs* (U 101). Livsten lät göra broar *ser til sialubotar ok sinni kunu Ingirun ok sinum sunum* (U 347). Om brobygge till själabet för en avliden anförvant tala också inskrifterna på U 327, 345 och 489.

»Över det grunda sundet mellan Kungsängssjön och Laggasjön gick Eriksgatan fram på vägen mellan Morasten och Gamla Uppsala. Här var äldst ett vadställe. Bron byggdes troligen först omkr. år 1100. Dess byggande hugfästes på den runsten, som ännu står i närheten av brons södra ände» (Sahlgren).

Med tanken på den döde frändens själ står utan tvivel inskriftens senare del i sammanhang. Den har en ovanlig formulering och förefaller därför dunkel. Att identifiera de enskilda orden synes icke erbjuda någon större svårighet. 57—61 **sagat** kan knappast vara något annat än part. pret. av verbet 'säga'; formen är känd från ännu en runinskrift, Sö 175, och från fsv. texter (A. Noreen, *Altschwedische Grammatik* § 553 anm. 19). Predikatsverbet är sålunda **is** ... **sagat** 'är ... sagt'. Om 54—56 **sal** är ordet *sal*, f. 'själ', vilket är rimligt, kan det då icke vara subjekt, utan måste vara dativ: 'åt själen, för själen'. Subjektet ligger i den följande satsen 65—72 **h : iabi : kup**. Ordet 62—64 **sua** är korrelat och tillhör i så fall den första satsen. Det inledande 50—51 **nu** är formellt motiverat av satsbyggnaden och behöver icke ha någon utpräglad betydelse. Jfr U 391 **nu ilbi × kup × salu × pira × auk × kus × mupir**, U 617 **kup × ialbi × ans × nu × aut × uk × salu**, U 818 **kup : hiabi : ot has : nu**. Liknande i Vidhemsprästens kungalängd: ... *sum Guð leti sial nu hans þæt nytæ; Nu ær hans sial i ro mæð Guðhi oc hans ænglum*.

Innebörden i inskriftens senare del är alltså en bön för den dödes själ. Bron har blivit byggd till hans själabet, och detta har blivit bekräftat genom att en välönskan har blivit uttalad för hans själ. Meningen är alltså densamma som i andra inskrifter, där det också talas om brobygge, uttryckes exempelvis så: »Gud hjälpe hans ande och själ bättre än han förtjänade» (U 69), eller: »Gud hjälpe hans ande och själ, tillgive honom brott och synder» (U 323).

Till sist kommer ett par ord 73—81 **isbiun kir**, som torde utgöra ristarens signering. Han har icke fått rum med hela ordet **kirpi**, d. v. s. *gærði* 'gjorde', och därför nöjt sig med en förkortning. Jfr att t. ex. Öpir flera gånger har **ru** för *runar* 'runor'. O. Celsius har riktigt uppfattat meningen, men han har med orätt trott sig finna hela ordet **kirpi**; de båda sista runorna saknas. Om ristaren se vidare U 942.

Bärby, se 952 Sällinge.

948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.

Pl. 14, 15.

Litteratur: B 408, L 206, D 1: 182. J. Bureus, Fa 6 s. 92 n:r 227 (Bureus' egen uppteckning), s. 202 n:r 177 (Rhezeliuss), Fa 10:2 n:r 16, R 556 s. 605, Fa 5 n:r 79, Fa 1 s. 19, Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta (1624), n:r 30; O. Verelius, Manuductio ad Runographiam Scandicam (1675), s. 33, 48, 74; Ransakningarna 1667—84; O. Rudbeck, Atlantica, planschbandet, fig. 126; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 288 f.; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1725), s. 58 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 80, R 556 s. 412; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 166; R. Dybeck, Reseberättelse 1863 (ATA); G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 704; UFT h. 7 (1878), s. 35; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 88, 333; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 96; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (Fa 10:2 n:r 16), träsnitt (i Monumenta 1624, Fa 10:1, Fa 5, Ff 6 och O. Verelius a. a. s. 48); J. Rhezelius, teckning (F12 n:r 1); O. Rudbeck a. a.; osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 408; O. Celsius, teckning (i R 556); Dybeck a. a.; v. Friesen foto (UUB).

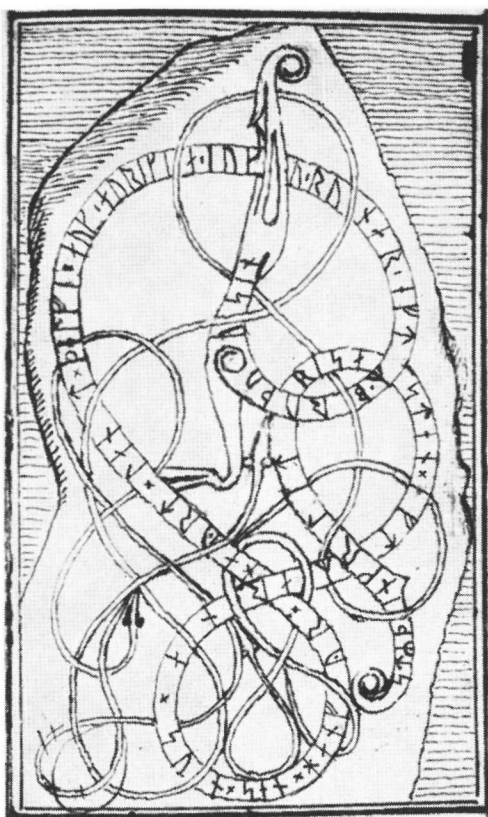

Fig. 31. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.
Efter teckning av Bureus.

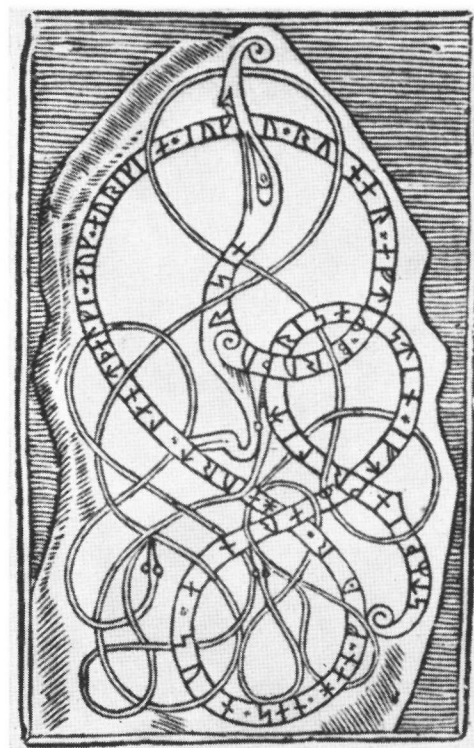

Fig. 32. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.
Efter träsnitt av Bureus.

Runstenen står rest i ängsmark 800 m. SSV om Danmarks kyrka, 25 m. N om Sävja-ån, 175 m. Ö om Fålebro. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA), med specialkarta över gravfältet i närheten av stenen.

Även denna runsten vid Fålebro ingår i Bureus' samlingar. Han har själv flera gånger besökt platsen: en gång före 1624, då han gjort den teckning (F a 10:2), som ligger till grund för träsnittet i *Monumenta Sveo-Gothica*, vidare »1626. 26 Jun. 7 pö.», då han upptecknat inskriften (F a 6), och »18 Julii 1638. 8¹/₂ p.», då han gjort vissa rättelser (F a 10:2). Platsen anges vara: »Vidh Falebro i Danmark Nordan ån» (F a 6), »Östan Fåhlebro, nordan ån. en merkelig steen» (F a 10:2), »Wid Falebro nordan ån österut» (F a 5), »Widh Falebro i Dannemark Sokn» (Mon. Sveo-Goth.). »Ty på en Runsteen vidh Falebro moot Danmarks Kyrkia der stäär en Steen som lenge har nidher lighat den är nyligha uprest af dem som hafva förnumit at Runorne äre åter komit på gång igen. Denne stenen utskref Jagh den 26 Junij 1626» (R 556). Rhezelius (F a 6): »Danmark Sochn. vidh Fahlebro». Verelius: »Falebro stenen i Danmarkz sochn». — Om *Ransakningarna* se ovan U 944. — I en förteckning över »Uplands Runestendar», som ingår i Peringskiölds *Monumenta*, bd 1 (n:r 28), omtalas båda runstenarna: »Falebro Söder om Åån 1 st. [= U 947] — Ibidem Nordan före wid gamla vägen och Steenbron öfwer åån 1 st. [= U 948].» Peringskiöld (1710) omtalar, att vid Fårabro, som är gräns mellan Danmark kyrkobys och Bärga ägor, finnas två runstenar (se ovan U 947). »Wij beskåda först Runstenen på Norra sidan om Äen öster vth åfwan bron vthi Danmarks bys beteshaga wid Åbrädden ther sexton stenlagde Ättebackar finnas. Runstenen står rätt vp, doch något nedersuncken i jorden.» (B 408: »Farda-bro eller Fåra-bro»; L 206: »Fardabro, N. om åen».) — Celsius granskade inskriften den

9 maj 1726 och antecknade: »Är en skön wäl behållen sten.» — Dybeck (Reseberättelse 1863): »Den lika märkvärdiga som ståtliga runstenen på kyrkbyns egor... hvilken fanns ligga djupt sunken i marken, så att blott en half aln af hans öfversta del var synlig ofvan jord, upptogs och restes; dock kommer han innevarande år att ytterligare något höjas.» Och i *Sveriges runurkunder*: »Slätten mellan Danmarks kyrka och Säfja-ån (*Fardabro*, enligt uttalet: *Falebro*) var ännu på 1600-talet rik på hednagrafvar. Nu återstår bara en skadad ättehöj och runstenen är vester om honom. Ristningen är så ypperligt utförd att det hela flerstädes har utseende af upphöjdt arbete. Stenen, som länge legat sunken i jorden, är under förledna sommar [d. v. s. 1863] åter rest.»

Rödgrå granit. Höjd 2,35 m., bredd 1,35 m. Ett utomordentligt vackert stenblock med jämn och alldeles slät yta. Ristningen är också omsorgsfullt och jämnt utförd, överallt tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

· **stæpinkr** × **lit** **resa** **stin** × **iftr** × **arna** × **sun** × **sen** × **han** × **fyr** × **hayrt** × **lant** × **pelfi** · **auk** ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
aurikia · **iuku** · **runar** · **iftr** · **brubur** · **sin**
 60 65 70 75 80 85

Stödingr let ræisa stæin æftir Arna, sun sinn. Hann for hayrt × lant. Pïalfi ok Orøkia hioggu runar æftir broður sinn.

»Stöding lät resa stenen efter Arne, sin son. Han for **hayrt** × **lant**. Tjälve och Orökja höggo runorna efter sin broder.»

Till läsningen: Sk · framför 1 **s** är säkert. Alla runorna i första namnet tydliga. 7 **k** är icke stunget; icke heller 66 **k**. Intet sk efter 11 **t** och 15 **a**. 13 **e** är tydligt stunget; likaså 32 **e** och 50 **e**. Däremot icke 18, 20, 73, 84 **i**. Efter 22 **t** kan en av linjerna i den korsande slingan, läsas som **i**. Men denna möjlighet finns icke vid 73—76 **iftr**. Bst i **a** och **n** äro i allmänhet korta; men alldeles särskilt är detta fallet med 35 **a** och 36 **n**. 38 **y** är tydligt stunget, med ett kort, lodrätt streck. Likaså 42 **y**. Läsningen 40—44 **hayrt** är absolut säker. 81 **u** är litet; hst är ej (som i 82 **r**) uppdragen till övre slinglinjen. 83 **s** är något smalt, med kort mellanstapel. Intet sk efter 85 **n**.

Bureus (F a 10:1): 13 **i**, 18 **e**, 32 **e**, 34—48 **han** **fyr** × **hayrt** × **lant**, 50 **e**, 73 **e**, 82 **u**. Träsnittet (1624) har följande avvikelser: 18 **i**, 32 **a**, 42 **u**, 82 **r**. — Rhezelius (F a 6 och F l 2): 13 **i**, 18 **e**, 20—23 **æftir**, 32 **a**, 34—48 **han** + **fyr** + **hayrt** + **lant**, 50 **a**, 60 **a**, 73—76 **æftir**. — B 408: 13 **e**, 18 **e**, 20 **e**, 32 **i**, 34—48 **han** × **fur** × **haurt** × **lant**, 50 **e**, 73 **i**. — Celsius: 13 **e**, 18 **e**, 20 **e**, 32 **e**, 34—48 **han** × **fur** × **haurt** × **lant**, 50 **e**, 73 **e**. — Dybeck: 13 **e**, 18 **e**, 20 **e**, 32 **i**, 34—48 **han** × **fyr** × **hayrt** × **lant**, 50 **e**, 73 **i**.

Bureus (F a 5) tror sig i 49—53 **pelfi** finna ortnamnet Delfi. »Han fyr hayrði land Delfi. Delfi auk AuRikie hioggu Runar.» Han läser alltså **pelfi** två gånger och låter det betyda både ett ortnamn och ett personnamn. »Här märker *Delfi* icke allenast Landet, vtan och Ernes broder.»

Verelius gör först en ändring i texten på Bureus' träsnitt: 40—44 **haurt** ändras till **abaurt**. Och han ger så följande översättning: »Stödingr lät resa sten efter sin son Arne, han for bort. Land pelfr och Erik huggu Runerna efter sin broder.»

Huruvida Peringskiöld själv har sett Berga-stenen, är ovisst. Träsnittet är osignerat; att han kallar det »vår afritning», betyder icke, att han själv har utfört det. Den nya granskningen har emellertid givit samma läsning 40—44 **haurt**. Peringskiöld uttyder inskriften: »Stödingr lät resa Steen efter sin son Arne, som for till Hordaland. Thelfer och Erik höggo Runerna efter sin Broder.»

N. R. Brocman återgår, egendomligt nog, till Verelius' tolkning, dock utan ändring av texten: »Styrting lät resa Sten efter Arne sin Son. Han for långt bort (utur Landet). Thelfwe och

Fig. 33. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

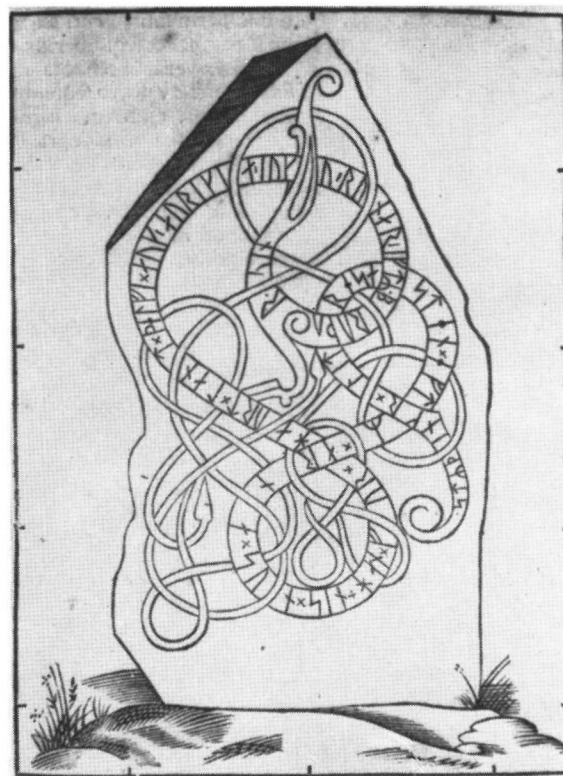

Fig. 34. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.
Efter B 408.

Örika höggo Runorna efter sin Broder.» — J. G. Liljegren ger ingen tolkning, men U. W. Dieterich (*Runen-Sprachschatz*, 1844) uppger utan vidare, att **haurt** står för *utur*: »Er fuhr ausser Landes.»

G. Stephens omnämner inskriften i förbigående. Han finner i den ett exempel på att supinum ensamt, utan hjälpverb 'har', 'hade', kan stå som predikat. **han fyrhayrt lant** skulle betyda »he (had) for-harried lands», d. v. s. »he had ravaged, he plundered, many a land». Tydiligen tänker sig Stephens, att **fyrhayrt** skulle kunna återge ett runsv. *fyrhæriat*. — En ny översättning ges i *UFT* h. 7 (1878): »Stöding lät resa sten efter sin son Arne. Han for genom hvarje land. Tjälfe och Aurikja höggo runorna efter sin broder.» — På samma sätt uppfattas inskriften av Brate (1925): »Stöding lät resa sten efter Arne, sin son. Han for i vart land. Tälve och Orökja höggo runor efter sin broder.» »Ordet **hayrt** är», framhåller Brate, »tydningens huvudsvårighet. Närmast ligger att tänka på att det är fel för *hwart*; 'han befor vart land' betecknar Arne som mångberest i de länder, som kunna komma ifråga: England och Östersjö-länderna.»

Det finns knappast någon uppländsk runinskrift, som är så tydlig och lättläst och på samma gång så svårtolkad. Icke någon enda runa är oviss eller omtvistad. Ristaren har en god ortografi. Han brukar **æ**-runan för palatalt *æ* eller förbindelsen *ie* i **iftæ** (2 ggr) och för vokalljud (*ø* eller *y*) i **stæpinkr**, men samtidigt också **r**-runan för ursprungl. palatalt *æ* i **stæpinkr** och **runar**. Egenomlig är beteckningen av namnet *Orøkja aurikja*. Det visar kanske, att ristaren trots sin skicklighet var osäker, då det gällde mindre vanliga ord.

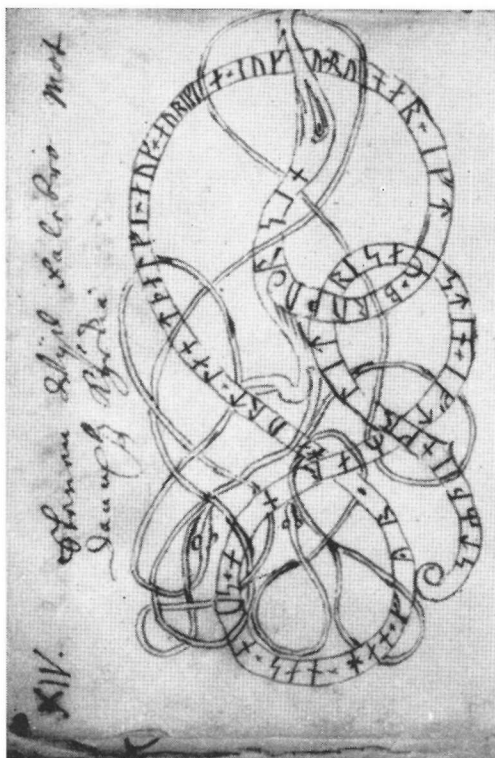

Fig. 35. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn. Efter teckning av O. Celsius.

Svårigheterna för tolkningen gälla uteslutande den mellersta av de tre satserna i inskriften: 34—48 **han × fyr × hayrt × lant**. Det rimligaste är givetvis att, i likhet med Brate, fatta **fyr** som predikat, d. v. s. verbet *for*, och det övriga **hayrt × lant** som objekt eller snarare som rumsadverbial i ackusativ. Men det är svårt att härifrån komma fram till någon lösning. »Han for till vart land (eller: i vart land)» — d. v. s. han for till alla länder, »som kunna komma i fråga» — ger icke någon god mening, allra helst som man för att få fram denna måste förutsätta ett ristningsfel. Därtill kommer, att verbet *fara* i inskrifterna konstrueras med *til* för att ange målet (*til Ænglands* U 539, Sö 55, 207, L 1049, *til Girkia* U 922), även med *i* (**han · fur · ausa · i karpa** U 636), men aldrig med ren ackusativ. Bortsett från s. k. innehållsackusativ (*fara pilgrimsfærþ* o. dyl.) och den därmed besläktade ändamålsackusativen (*fara sin ærande* o. dyl.) förekommer i fornsvenskan ackusativ vid verbet *fara* endast »af ett subst. uttryckande vägen fram öfver hvilken rörelsen sker» eller »af ett subst. uttryckande stället hvaröfver el. hvarigenom rörelsen sker» (Söderwall). Det är på samma sätt i den isländska prosan (Fritzner, Nygaard). Bruket av ackusativ vid rörelseverb för att beteckna målet tillhör uteslutande poesien (*nú kom ek heima* Vafþr. 43 o. dyl.). Detta kan knappast ha någon betydelse för tolkningen av vår inskrift; versifierad är den icke.

Om namnet *Stødinga* se Ög 25 och U 914, om *Arni* U 389, *þialfi* Sö 194, om *Orøkja* Sö 205 och U 202.

En mycket egendomlig uppgift är, att »Tjälve och Orøkja höggo runorna efter sin broder». En Tjälve omtalas visserligen som runristare tillsammans med en Ingulv på runstenen U 1052 vid Axlunda, Björklunge sn (**ikulfr · iok · stin** och **þelfi + iok stin**). Men såväl ornamentik som skriftens detaljer avvika mycket starkt från Fålebro-stenen; det finns ingenting som man känner igen som karakteristiskt för de båda ristningarna. Brate menar också, av dessa skäl, att Axlunda-

stenen »bär prägeln av Ingulvs ristning, som nog är den verkliga ristaren». Tjälve skulle m. a. o., trots signeringen, här ha förhållit sig helt passiv. Det ligger onekligen närmare till hands att antaga, att det är fråga om två olika personer med samma namn. Tjälve är ingalunda något ovanligt namn. Ristningen på Fålebro-stenen är emellertid, om man bortser från ortografin, ett mycket skickligt arbete, i främsta rummet tekniskt, men även konstnärligt. Man frågar sig, om det verkligen kan vara utfört av ett par män, som endast tillfälligtvis ha gjort en minnesvård över sin broder, men ingenting mera. Det har man svårt att tro. Brate vill också tillskriva Tjälve och Orökja ett par av Upplands vackraste runristningar, U 460 och 463 (vid Skråmsta, Haga sn, och Ala, Vassunda sn), i vilkas ornamentik han finner slående likheter med U 948. Sammanställningen är intressant, och den vittnar på sitt sätt om den höga kvaliteten i ristningen U 948. Om den är riktig, skulle Fålebro-stenen ge oss namnen på två av 1000-talets främsta runmästare i Uppland. Slutsatsen är emellertid något oviss. Det är möjligt, att inskriften ej bör uppfattas rent ordagrant. Vad man velat meddela är måhända, att stenen är rest till minne av Arne av hans fader Stöding och hans bröder Tjälve och Orökja. Detta har blivit uppdelat på två satser, varvid man varierat predikatet: fadern »lät resa stenen» och bröderna »höggo runorna». Liksom »reste» ofta står i stället för »lät resa» eller »gjorde bron» i stället för »lät göra bron» (se nedan U 958), så kan måhända här »höggo runorna» stå för »lät hugga runorna».

Brates sammanställning med de båda ristningarna U 460 och 463 består emellertid som mycket sannolik. Såsom vid behandlingen av dem har framhållits, visa de många drag, som påminna om runmästaren Fot. Det förefaller sannolikt, att de — liksom i så fall också U 948 — ha utförts antingen av denne själv eller av en ristare som har stått honom mycket nära. Såsom av den signerade U 945 framgår, har Fot varit verksam i Danmarks sn.

949. Lunda, Danmarks sn.

Pl. 16.

Litteratur: Handlingar 1938 i ATA; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl.; ATA).
Äldre avbildningar: G. A. Hellman foto 1938 (ATA).

Runstenen påträffades år 1938 vid plöjning i en åker omkring 400 m. SV om Lunda gård, 20 m. SÖ om vägen Stångby—Lunda. Ristningen torde ursprungligen ha varit vänd mot NV. Stenen flyttades och restes i hagmark 30 m. NV om fyndplatsen, på andra sidan om vägen Stångby—Lunda, 5 m. N om denna och nära bron över ett större dike. Platsen är utmärkt på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Grå gnejsgranit. Höjd (över nuv. markytan) 1,55 m., bredd 0,60 m. Ytan är mycket skrovlig, full av hål och andra fördjupningar, därför mycket olämplig för ristning. Ristningen är därjämte hårt vittrad, till stor del nästan helt utplånad. Med hjälp av gynnsam belysning kunde dock efterhand en del av inskriften urskiljas.

Inskrift:

... s - stin · iftir - - lkir · faður sin · ha ... iuþu
5 10 15 20 25 30

... [ræisa] stein æftir ..., faður sinn. Ha[nn] ...

»... resa stenen efter ..., sin fader. Han ...»

Till läsningen: 1 s är osäker. Staven i följande runa är tydlig, men ingen bst kan spåras. 4 t och 6 n äro någorlunda säkra. Ordet 7—11 iftir är helt klart. Framför 14 l ha funnits två runor eller möjligen endast ett u. hu är tänkbart, men kan ej säkert fastställas. Det föl-